

Піддячий М. І.,
головний науковий співробітник
лабораторії профільного навчання та профконсультацій
Інституту педагогіки НАПН України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ: СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНЕ СПРЯМУВАННЯ

У статті обґрунтовано актуальність створення умов для підвищення соціально-професійного рівня старшокласників; формування життєво-трудових компетентностей, які дозволять орієнтуватися та функціонувати в умовах швидкозмінного середовища; проектування навчально-виховного процесу сприятливого для оволодіння соціальним досвідом у межах регіонального середовища. Її мета зорієнтувати систему загальної середньої освіти на особистісні ціннісні орієнтації у процесі планування та здійснення соціально-професійно спрямованого навчально-виховного процесу профільної школи та сприяння усуненню протиріч у системі загальної середньої освіти.

Ключові слова: духовність; здібності; компетентність; комплекс; наступність; нахили; продуктивність; профорієнтація; розвиток; самовизначення; свідомість; соціалізація.

Текст виступу. Одним із засобів реалізації мети профільного навчання є компетентнісний підхід. Узагальнену мету профільного навчання можна сформулювати у напрямі вирішення актуальної проблеми – забезпечення умов для підготовки особистості старшокласника до життя та праці. Реалізація мети передбачає якісну освіту старшокласників у відповідності з їхніми індивідуальними нахилами, можливостями, здібностями і потребами, забезпечення професійної орієнтації учнів на майбутню діяльність, яка користується попитом на ринку праці, встановлення наступності між загальною середньою і професійною освітою, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Специфічною ознакою організації соціально-професійно спрямованої профільної підготовки старшокласників є створення навчального середовища наближеного до регіонального ринку праці. Наукове обґрунтування шляхів зближення середовища профільного навчання і професійного середовища є важливим для розв'язання низки суперечностей між: соціальним замовленням якісної підготовки особистості, конкурентоспроможної на ринку праці, і

недостатнім рівнем її реальної підготовки до професійної діяльності в умовах соціально-професійно спрямованого профільного навчання; значним обсягом інформації в умовах швидкозмінних технологій і неадаптованістю навчального середовища системи загальної середньої освіти до інноваційних змін; розвитком інфраструктури системи загальної середньої освіти і відсутністю розроблених теоретико-методичних основ функціонування профільної системи освіти старшокласників на соціально-професійних засадах; впровадженням інтегративного підходу в особистісно зорієнтований навчально-виховний процес і необхідністю його врахування у профільній підготовці старшокласників до соціально-професійної взаємодії на ринку праці; новими інформаційними технологіями для однієї із змістових ліній технологічного освітнього компоненту і недостатністю використання таких технологій у соціально-професійно спрямованій профільній підготовці старшокласників в умовах компетентнісного підходу.

В умовах профільного навчання старшокласників соціально-професійно спрямований компетентнісний підхід має буди утворенням, здатним завдяки диференціації й індивідуалізації змісту навчально-виховних заходів вирішувати поставлені завдання в інтересах особистості, суспільства, територіальної громади та держави. Частина сформульованих завдань окреслюються в межах: структури, змісту й організації освітнього процесу із врахуванням інтересів, нахилів і здібностей учнів; можливостей, створювати умови для навчання старшокласників відповідно до їхніх освітніх і професійних інтересів і намірів щодо соціального і професійного самовизначення.

До основних завдань соціально-професійного спрямування профільного навчання засобом компетентнісного підходу відносяться: створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки; забезпечення наступності між загальною середньою та професійною освітою, можливості отримати професію; сприяння професійній орієнтації і самовизначенню старшокласників, соціалізації учнів незалежно від місця проживання, стану здоров'я тощо; здійснення психолого-педагогічної діагностики щодо визначення готовності до прийняття самостійних рішень, пов'язаних з професійним становленням; сприяння у розвитку творчої самостійності, формуванні системи уявлень, ціннісних орієнтацій, дослідницьких умінь і навичок, які забезпечать випускнику школи можливість успішно самореалізуватися; продовження всебічного розвитку учня як цілісної особистості, його здібностей і обдарувань, його духовності й

культури, формування громадянина України, здатного до свідомого суспільного вибору та продуктивної взаємодії на ринку праці.

У процесі взаємодії старшокласників з організаторами та виконавцями навчально-виховного процесу має враховуватися, що для їх життя і діяльності важливий як внутрішній об'єм засвоєного змісту запропонованого для вивчення матеріалу з метою розвитку, так і можливість та здатність його продуктивного використання у запропонованих умовах. Це спонукає до проектування продуктивного навчально-виховного середовища, спрямованого на формування цінностей, якостей та рівнів компетентностей на етапах вікового розвитку з метою підвищення соціально-професійного рівня старшокласників. Зазначимо, що взаємодія учасників процесу в запропонованих умовах згармонізує розвиток когнітивної (знання), операційно-технологічної (уміння), мотиваційної (емоції), етичної, соціальної і поведінкової складових компетентностей особистості.

Закономірно, що у процесі реалізації освітніх проектів фахівці, які досліджують формування доданої вартості в системі неперервної освіти, виділяють зазначений показник окремо для системи загальної середньої освіти. Тому регіональні управління освітньою системою у реформаторському процесі мають спрямовувати зусилля і доступні ресурси на формування у педагогічних колективів: соціально-професійної зрілості; підвищення рівня компетентностей; здатності об'єктивно оцінювати національну культурно-історичну спадщину та найкращі напрацювання людства на теренах цивілізованого світового співтовариства; усвідомлення необхідності забезпечення процесу входження в Європейський і світовий полікультурний і соціально-економічний простір з цінностями притаманними українському суспільству, які стануть складовими загальнолюдських цінностей світового масштабу тощо. За такого підходу потребує узгодження підвищення кваліфікації управлінська ланка загальноосвітнього навчального закладу з суспільними, соціально-економічними потребами регіонального й державного характеру та виокремленням ціннісних пріоритетів [2] у відповідності до основних критеріїв сучасних світових характеристик цивілізованого суспільства розвинених країн світу.

Профільна школа в Україні має вибудовуватися із урахуванням культурологічного підґрунтя, існуючих суспільних відносин, соціально-економічного становища, ментальності. У зазначеному контексті перспективною для особистості, суспільства, регіонів та держави є організація профільного навчання, за якої загальноосвітній навчальний заклад є учасником проекту регіонального та державного розвитку. В цьому проекті йому відводиться певна роль у вихованні особистості, налаштуванні

згармонізованих суспільних відносин, розбудові соціально-економічного середовища у взаємодії з представниками сформованої інфраструктури та налагодженні партнерських стосунків з професійними й вищими навчальними закладами, чи, навіть, входження до структури «Навчального та навчально-науково-виробничого комплексу».

З метою підвищення соціально-професійного рівня особистості в заданих умовах розробляється комплексна науково обґрунтована система змісту неперервної освіти й технологій (форм, методів, засобів), спрямування її в систему існуючих та перспективних соціальних і професійних відносин, у контексті синергетичного підходу [5], з метою вирішення лінійних та нелінійних завдань, формування рівнів компетентностей на різних етапах розвитку із врахуванням вікових особливостей, які дають йому можливість функціонувати в умовах швидкозмінного середовища, в особистісному і суспільному відношенні, відповідно до його соціального статусу пов'язаного з професійною освітньою приналежністю.

Пріоритетність ключових компетентностей базується на певних принципах та має ієрархію в залежності від процесів, які відбуваються в суспільстві та державі. При взаємодії маємо враховувати, що вони основані на якостях особистості і проявляються в певних способах поведінки, які спираються на психологічні функції старшокласника, мають широкий практичний контекст, наділені високим ступенем універсалізації. В процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії враховується, що диференціювання освіти зорієнтовується на конкретні навчальні досягнення, рівень сформованості яких дає змогу функціонувати в навчальному і життєвому середовищах [7], що сприяє оволодінню соціальним досвідом на етапах вікового розвитку [6], навичками життя й трудової діяльності у межах регіонального соціально-економічного середовища.

Реструктуризація світових суспільних відносин та соціально-економічних процесів вимагає періодичного оновлення змісту, методів і форм профільного навчання та забезпечення умов для його диференціювання. Динаміка демократичних процесів і деформації навколо демократизації, зростання числа країн з ринковою економікою, все гостріше порушує питання морально-духовних цінностей особистості та підвищення її соціально-професійного рівня (базові й спеціальні знання і вміння). Загострюється проблема підбору навчального матеріалу для розширення діапазону компетентностей старшокласника. Саме тому, нова доба потребує розвитку психолого-педагогічного знання з урахуванням загальної системи

людинознавства [1] та створення сучасних наукових теорій і методик соціально-професійного розвитку особистості. Цілісна систем профільного навчання має підтримуватися психолого-педагогічною наукою з прогресивними поглядами, яка охоплювала б усі ланки державної і громадської освіти та самоосвіти, сприяла розвитку неперервної освіти та здійснювала супровід соціально-професійної траєкторії особистості.

У сучасних умовах суспільного та соціально-економічного розвитку державна і регіональна система загальної середньої освіти має орієнтуватися в ключових питаннях освітньої реформи школи, спрямованої на уточнення і коригування навчально-виховних заходів соціально-професійного спрямування: в централізації й диференціації змісту навчально-виховних заходів [3], які містять базові й спеціальні складові, з послідовністю викладення того, що повинен знати і вміти учень; визначенні мети досягнень, до яких прагнуть учні та визначенні критеріїв і показників, які допоможуть зорієнтуватися особистості в їх рівнях; в періодичному моніторингу освітнього змісту з метою виявлення відповідності бажаному результату, а також його прогнозуванню та запобіганню критичним ситуаціям; в упорядкуванні оцінювальних критеріїв, пов'язаних із засвоєнням інваріантної і варіативної складових змісту освіти, стандартами освітніх галузей і показниками, які забезпечують концентрацію уваги педагогів на результатах навчання; у зміщенні акцентів критеріїв і показників основної і старшої школи для підвищення якості навчально-виховного процесу засобами планування, стимулювання, фінансування, моніторингу, підручникотворення, а також відзначення успіхів та акцентуванні уваги на виявлених недоліках тощо. Такий підхід зумовлюється дедалі частішими процесами і явищами природи, з якими людство не зустрічалося у своєму повсякденному житті. Тому обов'язковою умовою вирішення поставлених завдань стає відкриття природних явищ і процесів, пізнання їх сутності та спектру дій. У зазначеному контексті суспільство потребує, щоб наука забезпечувала процес випереджального розвитку техніки, технологій та виробництва.

Безумовно, створити науково обґрунтовану, чітко визначену соціально-професійно спрямовану систему профільного навчання в умовах особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів на довготривалій термін, який за визначеними критеріями та показниками влаштує всі зацікавлені сторони, в принципі, неможливо. У міжнародному освітньому просторі практикується використання різних видів (пристосованих до

місцевих умов) складників освітньої системи, акценти в яких розставляються з урахуванням як особистісних характеристик старшокласників, так і регіональних та національних чинників.

Разом з тим, підвищення рейтингу профільного загальноосвітнього навчального закладу залежить від якості державної і регіональної складових навчально-виховного комплексу. Розробка соціально-професійно орієнтованої моделі у співпраці теоретиків та практиків розглядається як інструмент динамічного розвитку профільної школи. Зауважимо, що учасники процесу мають отримавши можливість реформування навчально-виховного комплексу. Це сприятиме свідомому ініціюванню творчого процесу, що в результаті покращує мікроклімат і командну результативність на шляху отримання якісного освітнього результату. Цей процес допомагає у створенні не лише якіснішого комплексу, а й надихає педагогічних працівників до креативних дій в процесі організації і проведення навчально-виховних заходів, що в свою чергу дозволяє на новому рівні розвитку зрозуміти сутність освітніх проблем і окреслити напрями побудови перспективної моделі профільної школи.

Водночас, «модератори» профільної школи мають розумітися на процесі забезпечення стабільного розвитку національного й регіонального освітнього та полікультурного простору, що є одним із завдань управлінсько-громадської структури державного рівня. Спрямовуються її зусилля на задоволення потреб щоденного життя загальноосвітньої школи в межах національної та міжнародної суспільної й соціально-економічної політики, а також розробку технологій усунення недоліків, які виникають у процесі її функціонування.

Наукового супроводу потребує створення прогресивних програм розвитку соціально-професійно орієнтованої профільної школи. Місцеві органи влади мають стимулювати розробку і реалізацію цих програм з орієнтиром на побудову регіональної соціально-професійно спрямованої освітньої системи; забезпечення динаміки педагогічної майстерності [4] на новому рівні особистісного і суспільного розвитку; поглиблення, розвиток і взаємозв'язок освітніх галузей затверджених державними освітніми актами.

Практика використання пристосованих до місцевих умов складових різних варіантів соціально-професійно орієнтованих моделей профільного навчання, акценти в яких розставляються з урахуванням національних і регіональних особливостей, зможе максимально задовольнити освітні запити учасників процесу. У цьому процесі має бути особистісний і колективний

поступ на шляху створення державної профільної освітньої системи, її періодичного коригування, урівноваження протиріч та протилежностей залежно від динаміки та характеру змін і напрямів розвитку, а також пошук у сучасних умовах оптимальних шляхів поступу особистісного, суспільного та соціально-економічного характеру.

Розроблення супроводу для сучасної профільної школи соціально-професійного спрямування має відбутися поетапно в умовах тісної взаємодії освітньої науки та практики. А саме: розкриття внутрішніх суперечностей соціально-педагогічних явищ, дослідження шляхів та засобів їх подолання; розроблення концепції підвищення соціально-професійного рівня в умовах профільного навчання; розроблення навчального комплексу, його експериментальна перевірка з наступним впровадження в практику профільної школи; підтримка та системні замовлення Міністерства освіти і науки України навчальних комплексів та спрощену процедуру введення їх в зміст профільного навчання; внесення доповнень та змін до існуючих нормативно-правових актів та змістового наповнення в системі загальної середньої освіти.

Висновок. Зміни, що відбуваються у суспільстві та регіональних освітніх середовищах спонукають педагогічну науку у взаємодії з освітньою практикою до розробки соціально-професійно орієнтованого навчально-виховного процесу профільної школи, спрямованої на вивчення наявного та перспективного світоустрою за певними законами, закономірностями та принципами розвитку особистості, суспільства, держави та світу. Це має сприяти формуванню компетентностей старшокласників, які зменшать ризики їх життя в умовах швидкозмінних соціальних, економічних та професійних систем.

Очевидно, що шлях вирішення цієї проблеми знаходиться в площинах зміни суспільної ситуації та розробленню соціально-професійно орієнтованих навчально-виховних заходів та комплексів для профільного навчання старшокласників. Це дозволить спрямувати старшокласника на шлях продуктивної соціально-професійної взаємодії з метою формування їх життєво-трудових компетентностей, потрібних для гармонізації особистості, що сприятиме стабілізації суспільних відносин, розвитку соціально-економічного середовища та зменшенню соціальної напруги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності: наук. видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.

2. Герасимчук В. І. Соціально-орієнтований ринок праці і проблеми його становлення / Володимир Іванович Герасимчук; Україн. ін-т. соц. досліджень. – К., 2000. – 32 с.
3. Гончаренко С. У. Гуманізація загальної середньої освіти: проект концепції / С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований. – К. : АПН України, 1994. – 36 с.
4. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія [Текст] / І. А. Зязюн. – К. ; Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 608 с.
5. Кремень В. Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму : монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн; Національна академія педагогічних наук України. — К. : Педагогічна думка, 2012. – 368 с.
6. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: структурно-генетичний підхід: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Т. М. Титаренко. – К., 1994. – 48 с.
7. Ушинський К. Д. Необхідність ремісничих шкіл у столиці / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. / за ред. О. І. Піскунова. – К., 1983. – Т.2. – С. 155 – 190.

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В УСЛОВИЯХ ПРОФИЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ: СОЦИАЛЬНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ

В статье обоснована актуальность создания условий для повышения социально-профессионального уровня старшеклассников; формирование жизненно-трудовых компетентностей, которые позволят ориентироваться и функционировать в условиях быстро изменяющейся среды; проектирование учебно-воспитательного процесса благоприятного для овладению социальным опытом в рамках регионального среды. Ее цель сориентировать систему общего среднего образования на личностные ценностные ориентации в процессе планирования и осуществления социально-профессионально направленного учебно-воспитательного процесса профильной школы и содействие устранению противоречий в системе общего среднего образования.

Ключевые слова: духовность; способности; компетентность; комплекс; преемственность; наклонности; производительность; профориентация; развитие; самоопределение; сознание; социализация.

COMPETENCE APPROACH IN THE CONTEXT OF VOCATIONAL TRAINING: THE SOCIO-PROFESSIONAL DIRECTION

In the article the urgency of creation of conditions for improvement of the socio-professional level high school students; establishment of a life-labour competencies that will enable to navigate and operate in a rapidly changing environment; designing of the educational process is favorable for mastering social experience within the regional environment. Her goal is to Orient the system of General secondary education on personal value judgements in the process of planning and implementation of socio-professionally oriented educational process of profile school and assisting the removal of contradictions in the system of General secondary education.

Keywords: spirituality; ability; competence; complex; continuity; inclinations; performance; vocational guidance; development; self-determination; consciousness; socialization.